

УДК 347.73

А. С. Нестеренко

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «СУБ'ЄКТИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА» І «СУБ'ЄКТИ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН»

Фінансове право регулює відносини, які включаються до його предмета, визначає права й обов'язки їхніх учасників, тобто юридичних і фізичних осіб, які беруть участь у фінансовій діяльності. Ось ці учасники і є суб'єктами фінансового права, і, як правило, вони ж стають суб'єктами фінансових правовідносин.

Але не завжди суб'єкти фінансового права стають суб'єктами конкретних фінансових правовідносин.

Так, при розгляді цього питання слід розмежовувати поняття «суб'єкти фінансового права» і «суб'єкти фінансових правовідносин». Цим питанням приділялася значна увага в працях Н. І. Хімичевої, М. В. Карасьової, В. В. Гриценко, М. О. Перепелиці, Д. В. Винницького [1, с. 37-38; 2, с. 112; 3, с. 70].

Перш ніж перейти до розмежування цих понять, необхідно з'ясувати, що суб'єкт фінансового права – це особа, учасник фінансових відносин, який за своїми особливостями фактично може бути носієм суб'єктивних прав і обов'язків. Так, згідно зі ст. 67 Конституції України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, установлених законом. Отже, кожний громадянин є суб'єктом фінансового права і потенційно він може бути суб'єктом фінансових правовідносин. Кожний громадянин може бути носієм суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, він реально здатний брати участь у податкових, бюджетних та інших фінансових правовідносинах внаслідок приписів Конституції України. Н.І. Хімичева, розглядаючи співвідношення даних понять, пише: «Суб'єкт фінансового права – це особа, яка володіє правосуб'єктністю, тобто потенційно здатна бути учасником фінансових правовідносин. А суб'єкт фінансових правовідносин – це реальний учасник конкретних правовідносин» [1, с. 37-38]. Вважаємо за доцільне приєднатися до такої позиції і звернути увагу саме на наявність в особи правосуб'єктності як підстави визнання її суб'єктом фінансових правовідносин – юридичні права та обов'язки у сфері фінансової діяльності належать суб'єктам фінансового права незалежно від їх участі в конкретних фінансових правовідносинах. Вступаючи в конкретні правовідносини, суб'єкт фінансового права під час реалізації своїх прав та обов'язків набуває нових властивостей – стає суб'єктом фінансових правовідносин.

Схожої думки з цього приводу додержуються й інші вчені, що займалися дослідженням проблем фінансових правовідносин. Так, Л. К. Воронова визначає поняття суб'єкта фінансового права: «Суб'єкти фінансового права – це юридичні й фізичні особи, які наділені правосуб'єктністю і потенційно можуть стати учасниками фінансових правовідносин» [4, с. 33]. М. В. Карасьова підкреслює, що суб'єкти фінансових правовідносин – це особи, які беруть участь у конкретних правовідносинах і які є носіями фінансових обов'язків та прав. Також справедливим є її зауваження того, що поняття «суб'єкт фінансового права» та

«суб'єкт фінансових правовідносин» взаємозв'язані, оскільки, як уже було зазначено, суб'єкти фінансового права стають суб'єктами фінансових правовідносин під час реалізації своїх юридичних прав та обов'язків, яких вони набувають при вступі в правовідносини [2, с. 112; 5, с. 8].

Властивість юридичної або фізичної особи бути носієм юридичних прав і обов'язків внаслідок юридичних норм називається правосуб'єктністю [6, с. 139]. Правосуб'єктність у фінансовому праві включає в себе два елементи: можливість мати права і нести обов'язки (правоздатність) і можливість до самостійного здійснення прав і обов'язків (дієздатність).

Так у ч. 2 ст. 67 Конституції України приписано всім громадянам щороку подавати декларацію про свій майновий стан і доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом. Подаючи декларацію про доходи, громадянин вступає у фінансові правовідносини з податковою адміністрацією.

Правосуб'єктність у фінансовому праві поняття більш широке, ніж суб'єкти фінансових правовідносин.

Суб'єкт фінансових правовідносин – це реальний учасник даних правових відносин [7, с. 115-116].

Особливість кола суб'єктів фінансового права полягає в тому, що до нього входять три основні групи суб'єктів фінансового права:

- а) держава та її територіальні підрозділи;
- б) колективні суб'єкти;
- в) індивідуальні суб'єкти.

Також можливо підрозділяти суб'єктів фінансового права на дві групи:

- а) організації, до яких входять дві перші вищевказані групи;
- б) громадяни (фізичні особи) як індивідуальні суб'єкти.

Така класифікація також доцільна та має значення при розгляді кола питань (наприклад, відповідальність, захист суб'єктів фінансового права). Однак поділ на три групи повніше розкриває особливості кола суб'єктів фінансового права. Серед суб'єктів фінансових правовідносин звичайно виділяють державу, адміністративно-територіальні утворення, юридичні особи і фізичні особи.

Держава виступає, як правило, в особі уповноваженого нею органу: Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів, Міністерства фінансів, Національного банку. Суб'єктами фінансового права є адміністративно-територіальні одиниці: Автономна Республіка Крим, області, міста, райони, селища, села.

Держава й адміністративно-територіальні утворення виступають, зокрема, у бюджетних правовідносинах, бо вони Конституцією України наділяються правом на бюджет, а звідси впливає їх право на одержання доходів і фінансування видатків, які пов'язані із здійсненням функцій, покладених на них Конституцією. Ці суб'єкти беруть участь у правовідносинах, пов'язаних із державним кредитом, бо їм надано право випуску державних і місцевих позик.

До колективних суб'єктів фінансового права належать органи законодавчої і виконавчої влади: Верховна Рада, Рахункова палата, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Державне казначейство. Ці державні органи не тільки

можуть, але їй зобов'язані брати участь у фінансових правовідносинах, оскільки це покладається на них Конституцією та законодавчими актами.

Також у фінансових правовідносинах беруть участь органи місцевого самоврядування та їхні виконавчі органи – вони збирають податки, фінансують видатки тощо.

Велике коло учасників фінансових правовідносин складають підприємства різних форм діяльності й форм власності – вони є платниками податків, учасниками торгів на біржах тощо.

Некомерційні установи одержують з бюджету асигнування для своєї діяльності, але вони змушені добувати грошові засоби для свого фінансування і вступають у інші види фінансових правовідносин. Також суб'єктами фінансового права виступають самостійні господарючі одиниці, які сплачують податки до бюджету, придбають облигації державних позик, одержують фінансову підтримку з бюджету.

Індивідуальними суб'єктами фінансового права є громадяни. Стаття 67 Конституції України покладає на всіх громадян обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Громадяни вступають у правовідносини з державою. Так, точніше описує суб'єктний склад фінансових правовідносин перелік, у якому виділяють колективних суб'єктів: підприємства всіх форм власності, установи, громадські організації та індивідуальні суб'єкти – громадяни [4, с. 33]. Дійсно, обґрунтованим здається виділення колективних та індивідуальних суб'єктів, ніж застосування категорій фізичної і юридичної особи. Р. Й. Халфіна, наприклад, указує, що при кодифікації законодавства уже в 1961–1964 рр. термін «фізичні особи» замінено терміном «громадяни», і обґрунтовує доцільність такої заміни. Звісно, можна досить довго сперечатися щодо доцільності застосування такого терміна для позначення окремого індивіда як учасника правовідносин. Але розгляд цієї проблеми потребує більше уваги й окремого дослідження. Бо необхідно розглянути всі аргументи за і проти, тим більше що це, найпевніше, вже предмет дослідження загальної теорії права.

Література

1. Химичева Н.И. Финансовое право: Учебник. – М.: БЕК, 1996.
2. Карасева М.В. Финансовое правоотношение: Монография. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1997. – 304 с.
3. Лапшина С.В. Анализ специфики бюджета г. Москвы и прогнозирование потребностей в налоговых поступлениях // Проблемы системной организации территориальных и хозяйственных отношений. – М.: УРСС, 1998.
4. Воронова Л.К., Кучерявенко Н.П. Финансовое право: Учеб. пособие для студ. юрид. вузов и фак. – Х.: Легас, 2003. – 360 с.
5. Перепелица М.А. Правовое регулирование статуса плательщиков налогов и сборов в Украине: Монография / Под ред. проф. Н.П. Кучерявенко. – Х.: Легас, 2003. – 172 с.
6. Алексеев С.С. Общая теория права. – Т. 2. – С. 139.
7. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. – М., 1974. – С. 115-116.